

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Gehechtheidsrepresentatie bij opvoeders in relatie tot gehechtheidsstijl, temperament en herinneringen aan de eigen opvoeding

IJzendoorn, M.H. van

Citation

IJzendoorn, M. H. van. (1993). Gehechtheidsrepresentatie bij opvoeders in relatie tot gehechtheidsstijl, temperament en herinneringen aan de eigen opvoeding. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/1473>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/1473>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Gehechtheidsrepresentatie bij opvoeders in relatie tot gehechtheidsstijl, temperament en herinneringen aan de eigen opvoeding

M.A. DE HAAS, M.J. BAKERMANS-KRANENBURG en M.H. VAN IJZENDOORN

Samenvatting

Met het Gehechtheidsbiografisch Interview (GBI) wordt bij volwassenen vastgesteld hoe ervaringen met gehechtheidsfiguren (vooral met de ouders) zijn verwerkt en georganiseerd in het zogenoemde intern werkmodel van gehechtheid. Het uitgeschreven interview wordt geclassificeerd als *autonoom*, *gereserveerd* of *gepreoccupeerd*. Deze classificatie is primair gebaseerd op formele aspecten van het interview (o.a. coherentie) en voorspelt, blijkens diverse onderzoeken, of de volwassene een veilige, ambivalente of een vermijdende gehechtheidsrelatie met het eigen kind aangaat. De betrouwbaarheid en validiteit van het interview zijn goed. Het afnemen en coderen van het GBI is echter zeer arbeidsintensief. In dit onderzoek, waaraan 83 moeders van 1jaar oude baby's deelnamen, werd daarom nagegaan of deze investering wordt gelegitimeerd door een theoretische en methodische specificiteit van het GBI. Hiertoe werd de relatie onderzocht tussen de GBI-classificatie en gehechtheidsstijl, temperament en herinneringen aan de opvoeding. Na correctie voor het effect van moeders' leeftijd werden geen verschillen gevonden tussen de drie GBI-classificaties. Hieruit wordt geconcludeerd dat de traditionele vragenlijsten zich niet lenen voor het verkrijgen van de specifieke informatie over de representatie van gehechtheid, zoals die met behulp van het GBI wordt verkregen. Bovendien lijkt het intern werkmodel van gehechtheid geen verband te houden met temperament.

Inleiding

Bowlby (1981) beschouwde zijn gehechtheidstheorie als een levenslooptheorie van de persoonlijkheid. Toch is het gehechtheidsonderzoek tot voor kort vooral gericht geweest op de eerste levensjaren. Met name de introductie van een gestandaardiseerd meetinstrument, de 'Vreemde Situatie' (Strange Situation; Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978) voor het vaststellen van de kwaliteit van de gehechtheidsrelatie tussen baby's en hun gehechtheidsfiguren, heeft geleid tot een explosie van onderzoek op dat gebied. Sinds een aantal jaren bestaat er echter ook een instrument voor het bepalen van gehechtheid bij adolescenten en volwassenen. George, Kaplan en Main (1985) ontwikkelden het Adult Attachment Interview (AAI) waarvan een Nederlandse vertaling en bewerking werd gemaakt (het Gehechtheidsbiografisch Interview [GBI]; Van IJzendoorn et al., 1991).

Het codeersysteem bij het GBI (Main & Goldwyn, 1985; 1991) classificeert, analoog aan de classificatie bij kinderen, veilige en onveilige vormen van gehechtheid. De meest grove indeling betreft één veilige vorm en twee onveilige vormen. De veilige vorm wordt bij volwassenen aangeduid met de term *autonoom*. Autonomie verwijst daarbij naar emotionele openheid ten aanzien van gehechtheidservaringen. Een onveilige gehechtheid uit zich in een *gepreoccupeerde* of in een *gereserveerde* reflectie op gehechtheidservaringen. 'Gepreoccupeerd' heeft in dit geval betrekking op het verstrikt zijn in negatieve gehechtheidservaringen en het onvermogen om zich daar van los te maken. Veelal manifesteert zich daarbij boosheid over bepaalde gebeurtenissen met gehechtheidsfiguren die in het verleden hebben plaatsgevonden. De gereserveerde vorm van onveilige gehechtheid wordt juist gekenmerkt door een afstandelijke houding tegenover gehechtheid. Men stelt het eigen gehechtheidsverleden vaak rooskleuriger voor dan het waarschijnlijk is geweest of ontkent dat ervaringen in het verleden invloed zouden kunnen hebben op de eigen persoonlijkheid en op de manier van omgaan met de eigen kinderen (Main et al. 1985).

De drie genoemde vormen van volwassen gehechtheid (autonoom, gepreoccupeerd en gereserveerd)¹ verwijzen naar mentale representaties, die zich vanaf de eerste levensjaren ontwikkelen op basis van de kwaliteit van gehechtheidsrelaties en de ervaringen binnen die relaties. De allereerste ervaringen met de ouders en/of andere opvoeders vormen de basis voor de gehechtheidsrepresentaties, maar zijn niet determinerend. Zo zullen ervaringen met een onresponsieve verzorger de kans op een onveilige representatie van gehechtheid vergroten, maar de ervaringen met andere gehechtheidsfiguren kunnen een compenserende uitwerking hebben. De mentale representatie van gehechtheid op een bepaald moment in de ontwikkeling is dus de integratie van gehechtheidservaringen tot dan toe. Om aan te geven dat het hier geen statisch beeld, maar een dynamische structuur betreft, wordt de gehechtheidsrepresentatie wel aangeduid met het 'intern werkmodel van gehechtheid' (Bowlby, 1969). Het intern werkmodel van gehechtheid wordt gedefinieerd als een set van bewuste en onbewuste regels voor de organisatie van informatie over gehechtheid en voor het verkrijgen of beperken van toegang tot die informatie (Main, Kaplan & Cassidy, 1985). Deze informatie over gehechtheid laat zich grofweg onderscheiden in (1) informatie over ervaringen met de gehechtheidsfiguren in het verleden en (2) informatie over zichzelf in relatie tot anderen. Deze aspecten betreffen twee kanten van dezelfde medaille en moeten derhalve niet beschouwd worden als afzonderlijke domeinen.

In het volgende wordt uitgebreid op de aard van deze twee aspecten ingegaan, waarbij tevens wordt uiteengezet op welke manier een beeld van deze informatie via het GBI wordt verkregen en waarop de classificatie is gebaseerd.

Het intern werkmodel van gehechtheid en informatie over gehechtheidservaringen

Een groot deel van het GBI gaat over de relatie met de ouders in het verleden. In het interview wordt na een aantal inleidende vragen aan de respondent gevraagd de relatie met beide ouders te typeren met vijf trefwoorden. Vervolgens is de bedoeling dat elk trefwoord wordt geïllustreerd aan de hand van een specifieke gebeurtenis. Verder

wordt aan de orde gesteld hoe in de kindertijd door de ouders werd gereageerd op o.a. ziekte, scheidingen en stressvolle gebeurtenissen. Het uiteindelijke coderen van het uitgeschreven interview is echter niet gebaseerd op de positieve en negatieve ervaringen die de respondent in de kindertijd heeft opgedaan, maar op de coherentie waarmee die ervaringen worden beschreven. Zo is een overwegend positieve typering van de relatie met de ouders, die vervolgens niet kan worden geïllustreerd aan de hand van een concrete gebeurtenis, een indicatie voor een gereserveerd werkmodel. Deze indicatie gaat vaak samen met het benadrukken door de geïnterviewde van het onvermogen om zich überhaupt gebeurtenissen of details uit de kindertijd te herinneren. Validiteitsonderzoek met het GBI laat echter zien dat de gereserveerde respondenten het op tests voor (autobiografisch) geheugen allerminst slechter doen dan anders geïnterviewden (Bakermans-Kranenburg, 1993; Bakermans-Kranenburg & Van IJzendoorn, 1993; Sagi et al., in druk). Een incoherente beschrijving van gehechtheidsgebeurtenissen is kenmerkend voor een gepreoccupeerd werkmodel van gehechtheid. Er is dan vaak sprake van een van-de-hak-op-de-tak verhaal. Hoewel het niet onvoorstelbaar zou zijn dat een lage intelligentie aan deze vorm van incoherentie ten grondslag ligt, scoren de gepreoccupeerde respondenten niet lager op intelligentietests (Bakermans-Kranenburg, 1993; Bakermans-Kranenburg & Van IJzendoorn, 1993; Sagi et al., in druk).

De GBI-classificaties weerspiegelen dus niet de feitelijke gebeurtenissen, maar de organisatie van de ervaringen opgedaan binnen gehechtheidsrelaties. Dit impliceert dat een werkmodel van gehechtheid als autonoom kan worden geclassificeerd, terwijl gehechtheidservaringen hebben plaatsgevonden die vergelijkbaar zijn met ervaringen van gepreoccupeerden of gereserveerden. De geïnterviewde is dan echter in staat om op een gebalanceerde wijze over die ervaringen na te denken. Negatieve elementen worden niet verbloemd (zoals bij veel 'gereserveerden'), maar evenmin opgeblazen (zoals bij veel 'gepreoccupeerden'). Het predikaat 'autonomie' is in dat geval dus niet gebaseerd op de feitelijke ervaringen, maar op 'verworven veiligheid'. Hoewel onderzoek naar gunstige factoren, die het mogelijk maken dat iemand met onveilige gehechtheidservaringen toch een autonome gehechtheidsstatus verwerft, nog in de kinderschoenen staat, lijken dergelijke factoren te moeten worden gezocht in het gehechtheidsnetwerk (één van de ouders, de partner, therapeut, andere gehechtheidsfiguren).

Voor sommige respondenten is het verwoorden van negatieve ervaringen kennelijk zo pijnlijk, dat wordt geprefereerd om de meer positieve beelden naar voren te brengen en de toegang tot de negatieve informatie te blokkeren. In dat geval stemt de uiteindelijke classificatie als 'onveilig' niet overeen met de positief gekleurde beschrijvingen van ervaringen, die door de gereserveerde respondent worden gegeven. Overigens is gebleken dat deze gereserveerde strategie niet mag worden verward met de neiging tot het geven van sociaal wenselijke antwoorden (Bakermans-Kranenburg, 1993; Bakermans-Kranenburg & Kranenburg, 1993).

Het Gehechtheidsbiografisch Interview en het bijbehorende codeersysteem anticiperen dus op de coherentie of contradictie tussen wat men heeft meegemaakt enerzijds en de gevoelens daaromtrent, of beter, de informatie die daarover naar buiten wordt gebracht, anderzijds. Deze bijzondere eigenschap van dit interview maakt dat het GBI ons inziens niet kan worden gelijkgesteld met meetinstrumenten, die eveneens mikken

op aspecten van het interne werkmodel van gehechtheid, maar dan op een meer directe manier (bijvoorbeeld door middel van een vragenlijst). Het in dit artikel te beschrijven onderzoek richt zich met name op deze claim.

Het intern werkmodel van gehechtheid en sociale relaties

Bowlby (1973) stelt dat de op basis van gehechtheidservaringen gevormde werkmodellen, het aangaan van latere sociale relaties sterk beïnvloeden. Dit proces zou kunnen worden toegeschreven aan het beeld dat men van zichzelf creëert, in termen van gewaardeerd en bemind worden. Dat beeld zou richting geven aan het gedrag in de omgang met anderen. Zo zouden veilig gehechte kinderen een positief beeld van zichzelf hebben opgebouwd en zich daardoor in sociaal opzicht positief onderscheiden van onveilig gehechte kinderen. Een aantal onderzoeken heeft deze veronderstelling bevestigd, bij kinderen (zie voor een overzicht Riksen-Walraven, 1983) en bij adolescenten (Kobak & Sceery, 1988).

In het Gehechtheidsbiografisch Interview wordt aan de orde gesteld in hoeverre geïnterviewden menen dat hun gehechtheidservaringen de eigen persoonlijkheid hebben beïnvloed en op welke manier. Ook hierbij wordt weer vooral gelet op de coherentie waarmee die invloed wordt geëvalueerd. Die evaluatie wordt als coherent beschouwd, wanneer de geïnterviewden in staat zijn de beweegredenen achter hun antwoorden aan te geven, hebben nagedacht of bereid zijn na te denken over het verleden en de invloeden daarvan, en nog in staat zijn om argumenten opnieuw te onderzoeken tijdens het interview zelf (Main & Goldwyn, 1991). Wederom is dus voor de classificatie niet de inhoud maar de vorm bepalend. Hoewel het laatste betekent dat de GBI-classificatie niet direct persoonlijkheid of sociale competentie meet, veronderstellen we met Bowlby (1973) wel dat het intern werkmodel van gehechtheid invloed uitoefent op de persoonlijkheid. Hoever het werkmodel van volwassenen daarin nu precies reikt is echter op dit moment nog moeilijk uit te maken. Persoonlijkheid lijkt een breed construct te zijn. Van bepaalde persoonlijkheidseigenschappen wordt bovendien verondersteld dat ze aangeboren zijn, stabiel over tijd en dus weinig beïnvloedbaar door ervaringen. We spreken dan van temperament (Buss, 1991).

Evident is in ieder geval dat specifieke, binnen de context van de ouder-kind relatie gevonden eigenschappen door het interne werkmodel van gehechtheid worden beïnvloed. Zo is in diverse studies (zie voor een overzicht Van IJzendoorn, 1992) een indrukwekkende correspondentie (ongeveer 75%) gevonden tussen de GBI-classificaties van ouders en de kwaliteit van de gehechtheidsrelatie met hun baby's (classificaties op basis van de 'Vreemde Situatie', Ainsworth et al., 1978). Uit deze studies blijkt dat als autonoom geclassificeerde ouders vaker een veilige gehechtheidsrelatie met hun kind hebben. Daarentegen zijn kinderen vaak ambivalent gehecht aan verstrikte ouders en vermijding gehecht aan gereserveerde ouders. Deze overdracht van gehechtheidspatronen lijkt voor een substantieel deel te kunnen worden verklaard door de verschillen in sensitieve responsiviteit tussen de drie vormen van volwassen gehechtheid. Autonome volwassenen reageren over het algemeen sensitiever op de signalen van hun kind (voor een overzicht: Van IJzendoorn & Bakermans-Kranenburg, in druk). Kennelijk verschaft

een open en gebalanceerde organisatie van gehechtheidservaringen tegelijkertijd een goede voedingsbodem voor openheid ten aanzien van de signalen van het kind.

Doel van deze studie

Het GBI kan gerust als een zeer arbeids-intensief en tijdrovend meetinstrument worden beschouwd. Afname van het interview neemt ongeveer een uur tijd in beslag, het interview moet daarna letterlijk worden uitgeschreven en het coderen vergt minimaal vier uur werk. In het voorgaande is duidelijk gemaakt dat het GBI als meetinstrument voor het intern werkmodel van gehechtheid veelbelovend is als het gaat om het voorspellen van de gehechtheidsrelatie met het kind. Het gebruik van een dergelijk arbeids-intensief instrument roept echter twee aan elkaar gelieerde vragen op, waarvan de overeenkomst is dat ze beide betrekking hebben op discriminante validiteit.

De eerste vraag is van praktische aard en luidt of het intern werkmodel van gehechtheid niet ook op een minder tijdrovende manier kan worden gemeten. Dit is vooral van belang met het oog op grootschalig onderzoek. Gezien de nadruk in het GBI op de ervaringen met de ouders, zou wellicht met een vragenlijst over de genoten opvoeding kunnen worden volstaan. Verder bestaat er een vragenlijst Gehechtheidsstijlen (Hazan & Shaver, 1987) die van een veel eenvoudiger structuur is dan het GBI, maar toch beoogt hetzelfde construct te meten. In het voorgaande wezen we echter al op het belang van idealisatie en incoherentie voor het traceren van verschillen in gehechtheid. De vraag is dus hoeveel heil van de vragenlijstmethode kan worden verwacht in dit opzicht.

De tweede vraag is meer theoretisch van karakter. Als temperament als belangrijke bouwsteen van de persoonlijkheid wordt opgevat, is het noodzakelijk om uit te sluiten dat het intern werkmodel van gehechtheid slechts een temperamentskwestie betreft. Hoewel een wisselwerking tussen temperament en gehechtheid niet is uit te sluiten, zou een te grote overlap vraagtekens plaatsen bij de specificiteit van het intern werkmodel en het Gehechtheidsbiografisch Interview. In ons onderzoek richten we ons daarom op de relatie tussen GBI-classificaties en vragenlijsten over gehechtheidsstijl, temperament en herinneringen aan de opvoeding. Aangezien gehechtheidsstijl en temperament beide aspecten van persoonlijkheid betreffen, analyseren we tevens hun onderlinge relatie.

Methode

Procedure en steekproefkenmerken

Drie-en-tachtig autochtone moeders participeerden in deze studie, die deel uitmaakt van een overkoepelend onderzoeksproject waarin de intergenerationele overdracht van gehechtheid wordt bestudeerd (zie ook Bakermans-Kranenburg, 1993). Deze moeders hadden een gemiddelde leeftijd van 27 jaar en 4 maanden, de jongste moeder was 19 en de oudste 33 jaar oud (SD 2.6). Gemiddeld werkten de moeders 6.7 uur buitenshuis

(*SD* 8.5), maar maximaal 24 uur. Allen woonden samen met een man in Leiden of omstreken en hadden een eerstgeboren kind (43 zonen en 40 dochters) van 12 maanden. Het gemiddelde opleidingsniveau van de moeders (volgens CBS-richtlijnen; Bakker & Jonker, 1986) bedroeg 3.75 (*SD* .90) op een schaal van 1 tot 6.

De moeders bezochten ons instituut in Leiden twee keer, met een tussenpoos van twee maanden. Tijdens het eerste bezoek werden zij geïnterviewd met het GBI (voor details over dit aspect van de studie zie Bakermans-Kranenburg, 1993) en vulden de moeders vragenlijsten in over temperament, gehechtheidsstijl en herinneringen aan de opvoeding. Op het tweede bezoek werd het GBI opnieuw afgenomen en kregen de moeder de vragenlijst over de herinneringen aan de opvoeding mee naar huis, met het verzoek deze thuis in te vullen. Behalve voor de bepaling van test-hertestbetrouwbaarheid, werd in de onderhavige studie verder geen gebruik gemaakt van de gegevens die op het tweede tijdstip werden verkregen.

Meetinstrumenten

Het Gehechtheidsbiografisch Interview (GBI)

Het GBI is een semi-gestructureerd interview waarin wordt gevraagd naar beschrijvingen van de relaties met de ouders in het verleden, specifieke herinneringen en beschrijvingen van de huidige relaties met de ouders. Het interview duurde gemiddeld een uur en werd verbatim getranscribeerd. Twee codeurs codeerden het interview in één van de drie genoemde categorieën: vermijdend, autonoom of gepreoccupeerd. Bij het coderen wordt vooral gelet op coherentie en tegenstrijdigheden in de antwoorden van de geïnterviewde (Main & Goldwyn, 1985). De intercodeurbetrouwbaarheid, uitgedrukt in percentage overeenstemming, bedroeg 81% ($\kappa = .72$, $n = 16$) en de test-hertest betrouwbaarheid 78% ($\kappa = .63$, $n = 83$). De GBI-classificaties bleken in onze steekproef niet gerelateerd aan intelligentie, onderwijsniveau, autobiografisch geheugen en sociale wenselijkheid (Bakermans-Kranenburg, 1993, Bakermans-Kranenburg & Van IJzendoorn, 1993).

Herinneringen aan de opvoeding

De herinneringen van de moeder aan de relatie en de ervaringen met haar ouders, bepaalden we met behulp van twee vragenlijsten. De eerste vragenlijst is de 'Egna Minnen Beträffande Uppfostran' (EMBU), ontwikkeld in Zweden door Perris, Jacobsson, Lindström, von Knorring & Perris (1980). Items met betrekking tot de relatie met de ouders in de kindertijd van de respondent worden gescoord op een vierpuntsschaal voor elke ouder apart. De EMBU bevat vier factoren: Afwijzing (26 items), Emotionele warmte (18 items), Overprotectie (16 items) en het 'Favoriet zijn' (ten opzichte van eventuele broers en zussen) (4 items). Arindell, Emmelkamp, Brilman, en Monsma (1983) rapporteerden goede betrouwbaarheid en validiteit met de EMBU in Nederland. In onze studie lagen de test-hertest coëfficiënten (Pearson- r) tussen .65 en .88 en de interne consistentie op schaalniveau (Cronbach- α) tussen .65 en .94. We telden de scores voor vader en moeder bij elkaar op, met het oog op de vergelijkbaarheid met de GBI-classificaties² en tevens ter reductie van het aantal variabelen. Hierdoor

ontstonden vier schalen voor de herinneringen aan de ouders: Warmte ($\alpha = .94$, $r = .86$), Afwijzing ($\alpha = .92$, $r = .86$), Overprotectie ($\alpha = .83$, $r = .68$) en Favoriet zijn ($\alpha = .79$, $r = .82$). Een tweede vragenlijst ontwikkelden we op basis van trefwoorden waarmee geïnterviewden tijdens het GBI de relatie met hun moeder beschrijven. Deze 'Parental Adjective Scale' (PAS) bevatte 34 van dergelijke trefwoorden die op een vier-puntsschaal werden gescoord en waren te herleiden tot drie (a-priori) schalen met elk 10 items: Liefdevol, Afwijzing en Incompetentie (test-hertest (r) tussen .72-.87; interne consistentie (α) tussen .69-.90) en één schaal Overprotectie van 4 items. Deze laatste schaal bleek niet betrouwbaar. Vanwege de overlap tussen de PAS-schalen Liefdevol en Afwijzing en de EMBU-schalen Warmte en Afwijzing maakten we bij de analyses slechts gebruik van één PAS-schaal, te weten Incompetentie ($\alpha = .73$, $r = .79$). Deze schaal heeft echter, in tegenstelling tot de vier EMBU-schalen, slechts betrekking op de relatie met de moeder.

Gehechtheidsstijl

De vragenlijst Gehechtheidsstijlen (Van IJzendoorn, Bakermans-Kranenburg, De Haas, De Ruiter & Zwart-Woudstra, 1993) is een Nederlandse vertaling en bewerking van de Adult Attachment Styles van Hazan en Shaver (1987). Oorspronkelijk bevatte het instrument drie beschrijvingen van gehechtheidsstijlen bij volwassenen, die werden afgeleid van de drie gehechtheidsstrategieën (ambivalent, veilig en vermijdend) bij kinderen (Ainsworth et al., 1978). Later is daar een vierde beschrijving aan toegevoegd (Maysless, 1990), die zou corresponderen met de gedesorganiseerde gehechtheidsstrategie (Main & Solomon, 1986). Wij gebruikten deze laatste versie, bestaande uit vier beschrijvingen. De respondent werd gevraagd in hoeverre de beschrijving overeenstemt met zijn of haar gevoelens over het aangaan van hechte relaties met volwassenen. Er moest een kruisje worden geplaatst bij de beschrijving die het meest overeenstemt en per beschrijving afzonderlijk wordt op een 7-puntsschaal (1 = helemaal niet van toepassing, 7 = helemaal van toepassing) aangegeven *in welke mate* de beschrijving overeenstemt. Voor de analyses in deze studie maakten we gebruik van de vier scores op deze laatstgenoemde 7-puntsschalen als maten voor de gehechtheidsstijl van de moeder. Naar de betrouwbaarheid van deze specifieke schalen is nog geen onderzoek verricht. Voor informatie over de betrouwbaarheid van het oorspronkelijke instrument verwijzen we echter naar Hazan en Shaver (1987).

Temperament

Het temperament van de moeder stelden we vast met behulp van de temperamentdimensies Emotionaliteit, Activiteit en Sociabiliteit (EAS; Buss & Plomin, 1984). Verondersteld wordt dat individuele verschillen op deze drie dimensies in sterke mate genetisch zijn bepaald, op zeer vroege leeftijd kunnen worden vastgesteld en een belangrijke invloed uitoefenen op de verdere persoonlijkheidsontwikkeling (Buss & Plomin, 1984). Er bestaat relatie met het vijf-factoren-model van de persoonlijkheid (de Grote Vijf; zie o.a. Kohnstamm, 1992), hoewel de aard van die relatie niet volledig duidelijk is (John, 1990). De EAS-vragenlijst operationaliseert de EAS-dimensies door middel van 20 vijf-punts-items (zelf-rapportage). De dimensie Emotionaliteit wordt verder opgedeeld in drie schalen (Angst, Boosheid en Droefheid) zodat uiteindelijk de volgende vijf schalen worden gevormd: Angst, Boosheid, Droefheid, Activiteit en Sociabiliteit. In ons onderzoek

bedroegen de interne consistenties (α) van deze schalen respectievelijk .60, .60, .67, .64 en .57. Deze matige betrouwbaarheid kan mogelijk worden toegeschreven aan het lage aantal items per schaal (maximaal 5). Voor de test-hertestbetrouwbaarheid vermelden Buss en Plomin (1984) correlatie-coëfficiënten tussen .75 en .85.

Resultaten

Verschillen tussen de GBI-classificaties

Zesenvertig interviews, dus iets meer dan de helft (55%), werden als autonoom geclassificeerd. Van de andere helft waren er 20 (24%) gereserveerd en 17 (20%) gepreoccupeerd. Deze verdeling komt bij benadering overeen met de verdeling die gemiddeld wordt gevonden in steekproeven uit "normale" populaties (Bakermans-Kranenburg & Van IJzendoorn, 1993).

Tabel 1. Gemiddelden en standaardafwijkingen op gehechtheidsstijlen, temperament en herinneringen aan de ouders voor de drie GBI-classificaties

	Gehechtheidsbiografie Classificatie (GBI)							
	Gereserveerd (<i>N</i> = 20)		Autonoom (<i>N</i> = 46)		Gepreoccupeerd (<i>N</i> = 17)		F (2,80)	p
	M	SD	M	SD	M	SD		
<i>Herinneringen aan ouders:</i>								
Afwijzing	34	(3.4)	34	(5.8)	39	(10.2)	3.70 ¹⁾	.03
Warmte	55	(9.5)	56	(8.0)	50	(11.7)	3.10 ²⁾	.05
Overprotectie	34	(5.7)	35	(5.7)	36	(5.1)	0.26	.71
Favoriet	6.7	(2.4)	6.2	(1.5)	7.1	(2.3)	1.50	.23
Incompetentie	15	(4.7)	14	(4.0)	16	(4.9)	0.71	.50
<i>Gehechtheidsstijl:</i>								
Vermijdend	3.9	(1.7)	3.6	(2.1)	3.3	(1.9)	0.40	.67
Ambivalent	1.8	(1.2)	2.1	(1.4)	2.5	(1.6)	1.30	.28
Veilig	4.5	(2.1)	4.5	(2.1)	4.1	(2.1)	0.21	.81
Gedesorganiseerd	2.4	(1.7)	2.6	(1.9)	2.5	(1.8)	0.17	.84
<i>Temperament:</i>								
<i>Emotionaliteit:</i>								
Angst	2.3	(.69)	2.0	(.64)	2.2	(.81)	1.00	.90
Boosheid	2.6	(.62)	2.4	(.91)	2.2	(.56)	0.75	.48
Droefheid	1.8	(.73)	1.9	(.64)	1.8	(.71)	0.06	.95
Activiteit	2.6	(.80)	2.9	(.83)	2.6	(.62)	1.40	.26
Sociabiliteit	3.1	(.77)	3.5	(.71)	3.2	(.75)	2.50	.09

1. Na controle voor leeftijd: $F(2,80) = 2.80$ ($p = .07$)

2. Na controle voor leeftijd: $F(2,80) = 1.50$ ($p = .22$)

Verschillen tussen deze drie groepen op de genoemde afhankelijke variabelen (herinneringen aan ouders, gehechtheidsstijl en temperament) werden geanalyseerd met behulp van één-weg variantie-analyse (ANOVA).

De gehechtheidsclassificatie van de moeder was significant gerelateerd aan de afwijzing-schaal ($F(2,80) = 3.7, p < .05$) en de warmte-schaal ($F(2,80) = 3.1, p = .05$) uit de EMBU; gepreoccupeerde moeders rapporteerden meer afwijzing en minder warmte in de kindertijd dan autonomen en gereserveerden (Tabel 1). Omdat er een leeftijdsverschil was geconstateerd tussen de drie gehechtheidsclassificaties ($F(2,80) = 4.72, p = .01$) en bovendien twee schalen voor herinneringen aan de ouders (warmte en afwijzing) en een temperamentschaal (angst) eveneens gerelateerd bleken aan leeftijd (resp. $r = .34, p = .001; r = -.30, p = .01; r = -.28, p = .01$), werd leeftijd als covariaat ingebracht. Hierdoor bleken de verschillen tussen de gehechtheidsclassificaties op de twee herinneringsschalen echter niet langer significant te zijn.

Als maten voor de gehechtheidsstijl van de moeders zijn we uitgegaan van de scores op de vier beschrijvingen die corresponderen met respectievelijk een vermijdende, een ambivalente, een veilige en een gedesorganiseerde gehechtheidsstijl. Een hoge score op deze schalen impliceert dat de moeder de beschrijving op haar van toepassing vindt. Variantie-analyse wees uit dat hierbij geen sprake is van significante verschillen tussen de drie GBI-classificaties (Tabel 1). Het uitblijven van een significante relatie met de GBI-classificaties gold eveneens voor de drie temperamentdimensies Emotionaliteit, Activiteit en Sociabiliteit. Alleen sociabiliteit liet een lichte trend zien in het voordeel van de groep autonomen ($F(2,80) = 2.5, p = .09$).

Tabel 2. Correlaties tussen schalen voor temperament en gehechtheidsstijlen (n = 83)

Temperament	Gehechtheidsstijlen			
	Vermijdend	Ambivalent	Veilig	Gedesorganiseerd
Emotionaliteit:				
Angst	-.10	.34***	-.02	.24*
Boosheid	.04	.15	.04	.21*
Droefheid	-.04	.48***	.03	.29**
Activiteit	.21*	-.08	.07	.00
Sociabiliteit	-.23*	-.08	.21*	-.03

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Temperament en gehechtheidsstijl

Temperament en gehechtheidsstijl bleken op verschillende punten significant met elkaar samen te hangen (Tabel 2). Een angstig-vermijdende gehechtheidsstijl bleek positief

gecorrleerd met Activiteit ($r = .21, p < .05$) en negatief met Sociabiliteit ($r = -.23, p < .05$). Met de angstig-ambivalente gehechtheidsstijl correleerden Angst ($r = .34, p < .01$) en Droefheid ($r = .48, p < .01$) in positieve richting. Verder werd een significante correlatie gevonden tussen een veilige gehechtheidsstijl en Sociabiliteit ($r = .21, p = .03$). Tenslotte bleek de gedesorganiseerde gehechtheidsstijl positief samen te hangen met Angst ($r = .24, p < .05$), Boosheid ($r = .21, p < .05$) en Droefheid ($r = .29, p < .01$).

Discussie

Om zeker te zijn van de specificiteit van het GBI, mede als rechtvaardiging van de hoeveelheid tijd en training die het gebruik van het GBI met zich meebrengt, onderzochten we de relatie tussen de GBI-classificatie en achtereenvolgens de herinneringen aan de ouders, de gehechtheidsstijl en temperament. Hoewel enerzijds een minder intensief instrument welkom zou zijn met het oog op grootschalig onderzoek, was anderzijds de vraag of en in hoeverre door middel van vragenlijsten verkregen informatie verschillen laten zien tussen GBI-classificaties. Hieronder bespreken we de resultaten en trekken we een aantal voorlopige conclusies.

Gepreoccupeerde moeders uit onze steekproef rapporteerden in de vragenlijst meer afwijzing door hun ouders en tevens minder vaak een warme relatie met de ouders in de kindertijd dan autonome of gereserveerde moeders. Herinneringen aan overprotectie, incompetentie of voortrekken door de ouders kwamen in de drie groepen evenveel voor. Na correctie voor het effect van leeftijd verdwenen echter de verschillen op afwijzing en warmte. Leeftijd zou dus beschouwd kunnen worden als een 'derde variabele' die een kunstmatige samenhang tussen GBI-classificaties en afwijzing/warmte veroorzaakt. We gaan hier dan gemakshalve uit van toevallige leeftijdsverschillen tussen de GBI-classificaties, aangezien leeftijd gehechtheidstheoretisch geen duidelijke samenhang met kwaliteit van gehechtheid kent en het vooralsnog moeilijk is om een goede verklaring te geven voor de gevonden leeftijdsverschillen (zie ook Bakermans-Kranenburg, 1993).

Geconcludeerd kan worden dat het afnemen van een vragenlijst over herinneringen aan de ouders kennelijk weinig informatie oplevert over de representatie van het intern werkmodel van gehechtheid, zoals door het GBI gemeten. Het kan zinvol zijn om ten aanzien van het intern werkmodel een onderscheid te maken tussen moeilijk en makkelijk toegankelijke informatie. Onder andere Bretherton (1990) suggereert dit onderscheid en veronderstelt dat de makkelijk toegankelijke informatie datgene betreft wat verbaal is overdragen door de ouders, terwijl de moeilijk toegankelijke informatie is gebaseerd op de oorspronkelijke ervaringen. Het is goed voorstelbaar dat deze laatstgenoemde informatie niet door middel van een zelf-rapportage methode maar pas door middel van een klinisch interview (zoals het GBI) toegankelijk wordt. Alleen longitudinaal

onderzoek kan echter uitwijzen in hoeverre de volwassen gehechtheidsclassificaties zijn terug te voeren op de feitelijke gehechtheidspatronen en ervaringen in het verleden. In de Verenigde Staten (Main, Kaplan & Cassidy, 1985) en in Duitsland (Grossman, Fremmer-Bombik, Rudolph & Grossman, 1988) bereiken kinderen, die vanaf de eerste levensjaren zijn gevolgd, binnen afzienbare tijd de volwassen leeftijd. Hierdoor wordt het voor het eerst mogelijk om longitudinaal een relatie te leggen tussen de gehechtheidsclassificatie als kind en als volwassene.

Er werd in ons onderzoek geen relatie gevonden tussen de GBI-classificatie en de vier gehechtheidsstijlen. Dit resultaat werd eveneens gevonden in Amerikaans onderzoek (Crowell & Waters, 1993). De auteurs concluderen dat met de twee instrumenten kennelijk verschillende constructen worden gemeten. Shaver (1993) trekt die conclusie ook. Ervan uitgaande dat gehechtheid één construct betreft zou deze conclusie kunnen impliceren dat één van de twee instrumenten een ander construct operationaliseert dan gehechtheid. Het is echter ook mogelijk dat verschillende aspecten van hetzelfde construct aan de orde zijn.

Bekijken we de meetinstrumenten nader dan is een aantal duidelijke verschillen aan te geven in het accent dat wordt gelegd. Zo dient de gehechtheidsstijl vooral te worden opgevat als verwijzend naar het gevoel over relaties met volwassenen en de daarop afgestemde strategie in het aangaan van relaties. De term 'vermijndend' staat in dat geval voor een oncomfortabel gevoel bij hechte relaties en het (om die reden) vermijden van intimiteit en afhankelijkheid. 'Angstig-ambivalent' heeft de betekenis van onzekerheid over de liefde van de partner, angst om verlaten te worden en het (om die reden) vastklampen aan de partner. Onderzoek geeft echter te zien dat de gehechtheidsstijl een weinig specifieke eigenschap betreft. Sterke samenhangen zijn gevonden met o.a. oriëntatie op het werk (Hazan & Shaver, 1990), religie (Kirckpatrick & Shaver, 1992) en diverse persoonlijkheidskenmerken (o.a. Neuroticisme, Extraversie, Vriendelijkheid; Shaver & Brennan, 1992). Ook de in onze studie gevonden samenhangen tussen de temperamentdimensies en de vier gehechtheidsstijlen doen twijfelen aan de specificiteit van het construct gehechtheidsstijl, zoals gemeten met behulp van de vragenlijst Gehechtheidsstijlen. De gevonden samenhang biedt weliswaar een indicatie voor de convergente validiteit, maar plaatst tegelijkertijd vraagtekens bij de discriminante validiteit van de vragenlijst Gehechtheidsstijlen.

Verder zijn de methodologische verschillen tussen het GBI en de vragenlijst Gehechtheidsstijlen aanzienlijk. Het GBI betreft zoals gezegd een intensieve procedure, zowel qua afname als codering. Tijdens het interview wordt met de respondent 'de diepte ingegaan' en bij het coderen van het interview wordt getracht zoveel mogelijk subjectiviteit uit te sluiten. Daartoe wordt niet zozeer gelet op de inhoud van de tekst, maar op coherentie en eventuele contradicties. Op deze manier wordt de classificatie minder bepaald door de direct toegankelijke perceptie van de respondent dan door dieper liggende (vaak onbewuste) representatie. Bij de vragenlijst Gehechtheidsstijlen is het omgekeerde het geval. Het betreft een zeer eenvoudig af te nemen en te coderen instrument. De respondenten kiezen de meest op hen van toepassing zijnde (korte) beschrijving. In dat geval is classificatie dus vooral gebaseerd op de direct toegankelijke perceptie van de respondent. Het zou voor toekomstig onderzoek interessant kunnen

zijn om na te gaan of een minder directe en gesloten benadering van de variabele gehechtheidsstijl (bijvoorbeeld door middel van een interview vergelijkbaar met het GBI) tot andere resultaten zou leiden.

Al enige tijd is er een discussie gaande over de rol van temperament in het tot stand komen van het werkmodel van gehechtheid bij kinderen. Vaughn et al. (1992) combineerden een aantal studies naar de relatie tussen temperament en gehechtheid bij kinderen om overstijgende conclusies te kunnen trekken. Eén van de belangrijke gevolgtrekking uit dat onderzoek is dat ... "Although our data provide evidence of overlap between temperament and attachment domains, the degree of association between measures of temperament and attachment constructs is not high enough to suggest more than a modest redundancy. (pp 469)". Daar waar wel een relatie werd gevonden was de moeder meestal de informant voor zowel de temperament- als de gehechtheidsgegevens van het kind⁹.

In ons onderzoek bleek de GBI-classificatie geen samenhang te vertonen met de drie temperamentdimensies Emotionaliteit, Activiteit en Sociabiliteit. Dit resultaat zou geïnterpreteerd kunnen worden als ondersteuning voor de stelling dat temperament en gehechtheid bij volwassenen twee betrekkelijk onafhankelijke constructen zijn, maar het verschil in de gehanteerde methoden (vragenlijst versus interview) moet daarbij wel in beschouwing worden genomen. In ieder geval is duidelijk geworden dat de genoemde temperamentdimensies, gemeten met een door de respondent ingevulde vragenlijst, geen informatie lijken te verschaffen over verschillen tussen GBI-classificaties (en vice versa).

Aanleiding tot het ontwikkelen van het GBI was de wenselijkheid om systematische verschillen in gehechtheidsrepresentaties van ouders op te sporen, die zouden kunnen verklaren waarom de ene ouder een veilige en de andere ouder een onveilige relatie met het kind aangaat. Op het niveau van het ouderlijk gedrag hebben diverse studies, in navolging van Ainsworth et al. (1978), gewezen op de mate van sensitieve responsiviteit als belangrijke voorspeller van de kwaliteit van de gehechtheidsrelatie. Verklaringen voor deze verschillen in sensitieve responsiviteit werden al eerder gezocht in de persoonlijkheid van de ouder (Ainsworth, 1979; Lamb & Easterbrooks, 1981; Skinner, 1985), vooral in die kenmerken die zouden zijn gevormd door het ontwikkelingsverloop (Belsky, 1984). Dit proces (zie o.a. Belsky's model voor de determinanten van opvoeding) bleef echter weinig gespecificeerd en kon nog moeilijk vanuit gehechtheidsonderzoek worden onderbouwd. Onderzoek met het GBI heeft hier verandering in gebracht doordat de aandacht werd gericht op een specifieke eigenschap van de persoon, te weten de representatie van gehechtheid in het intern werkmodel van gehechtheid. Vanuit deze representatie blijkt de sensitieve responsiviteit van de moeder en de gehechtheidsrelatie met het kind voorspelbaar (Van IJzendoorn & Bakermans-Kranenburg, in druk). Op basis van onze studie kan gesteld worden dat bij toekomstig onderzoek naar gehechtheidsrepresentatie, het gebruik van de in deze studie onderzochte vragenlijsten niet de eerste keus zou moeten zijn.

Summary

The Adult Attachment Interview (AAI) is used to assess how experiences with attachment figures (in particular with parents) are internalized and organized in adults' internal working models of attachment. Interviews can be classified as *autonomous*, *dismissing* or *preoccupied*. The classifications are primarily based on formal aspects of the interview (e.g., coherency) and turn out to be predictive of the quality of parents' attachment relationships with their children. Studies of the interview's reliability and validity yielded satisfactory results. Administering, transcribing and coding the interview, however, is a time-consuming activity. Therefore we examined in our study, in which 83 mothers of 1-year-old babies participated, whether this investment is justified: Does the AAI show theoretical and methodological specificity? Relations between AAI classifications on the one hand, and attachment style, temperament, and memories of parental caregiving behavior on the other hand, were investigated. After removing the effects of mothers' age, no differences between the three AAI categories were found. It is concluded that the self-report questionnaires for attachmentstyle and memories of parenting are not suitable for obtaining information about attachment working models as assessed by the AAI. Furthermore, attachment working models appear independent of temperament.

Correspondentieadres: M.A. de Haas, M.J. Bakermans-Kranenburg, M.H. van IJzendoorn, Centrum voor Gezinsstudies, Vakgroep Algemene Pedagogiek, Rijksuniversiteit Leiden, Nederland.

Noten

Dit onderzoek werd mogelijk gemaakt door een PIONIER-subsidie van het Nederlands instituut voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO, subsidie PGS 59-256) aan M.H. van IJzendoorn. De auteurs danken Corine de Ruiter, Marianne de Wolff, Stella van Rijsoort, Hylda Zwart-Woudstra en Mariska Zwinkels voor hun hulp bij het verzamelen en/of coderen van de gegevens; en Francisca Bijkerk, Bart Bosman, Dineke den Boer, Ciska Dijkstra, Bertilla van den Bovenkamp en Adinda van Veen voor het transcriberen van de interviews. Tenslotte willen we ook de gezinnen die aan ons onderzoek deelnamen hartelijk bedanken voor hun medewerking.

1. Wanneer sprake lijkt te zijn van een onverwerkt verlies of trauma, wordt het interview naast één van deze drie classificaties ook nog als 'onverwerkt' geclassificeerd. We beperken ons hier echter tot de drie hoofdclassificaties en laten daarmee deze vierde classificatie buiten beschouwing.

2. De GBI-classificaties worden immers niet voor de relatie met moeder en vader afzonderlijk bepaald.

3. Overigens zouden ook de in ons onderzoek gevonden samenhang tussen gehechtheidsstijl en temperament mede daaraan kunnen worden toegeschreven.

Literatuur

- Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Ainsworth, M.D.S. (1979). Attachment as related to mother-infant interaction. In J.S. Rosenblatt, R., A. Hinde, C. Beer, & M. Busnel, (Eds.), *Advances in the study of behavior* (Vol. 9). New York: Academic Press.

- Arindell, W A , Emmelkamp, P M G , Brilman, E , & Monsma, A (1983) Psychometric evaluation of an inventory for assessment of parental rearing practices A Dutch form of the EMBU *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 67, 163-177
- Bakermans-Kranenburg, M.J (1993) *Het Gehechtheidsbiografisch Interview: Betrouwbaarheid en discriminante validiteit* Proefschrift, Rijksuniversiteit Leiden
- Bakermans-Kranenburg, M.J , & Van IJzendoorn, M H (1993) A psychometric study of the Adult Attachment Interview: Reliability and discriminant validity *Developmental Psychology*, 29, 870-879
- Bakker, B F M , & Jonker, J K. (1986) *Sociale groep indelingen afleiding* Voorburg CBS nota 14052-86-57
- Belsky J (1984) The determinants of parenting A process model *Child Development*, 55, 83-96
- Bowlby, J (1969) *Attachment & Loss Vol 1 Attachment* New York Basic
- Bowlby, J (1973) *Attachment & Loss Vol 2 Separation* New York Basic
- Bowlby, J (1981) *Attachment & Loss Vol 3 Loss, sadness & depression* New York Basic
- Bretherton (1990) Communication patterns, internal working models, and the intergenerational transmission of attachment relationships *Infant Mental Health journal*, 11, 237-251
- Buss, A H (1991) The EAS theory of Temperament In J Strelau & A Angleitner (Eds), *Explorations in temperament International perspectives on theory and measurement* London/New York Plenum Press
- Buss, A H , & Plomin, R. (1984) *Temperament Early developing personality traits* Hillsdale, NJ Erlbaum
- Crowell, J A , & Waters, E (1993) *Validity of the Adult Attachment Interview Does it measure what it should?* Poster symposium presented at the biennial meeting of the Society for Research in Child Development, New Orleans, March, 1993
- George, C, Kaplan, N, & Main, M (1985) *Adult Attachment Interview* Unpublished Manuscript University of Carolina, Berkeley
- Grossman, K , Fremmer-Bombik, E, Rudolph, J, & Grossman, K E (1988) Maternal attachment representations as related to patterns of infant-mother-attachment and maternal care during the first year In R A Hinde & J Stevenson-Hinde (Eds), *Relations between relationships within families* (pp 241-260) Oxford Clarendon Press
- Hazan, C , & Shaver, P (1987) Romantic love conceptualized as an attachment process *Journal of Personality and Social Psychology*, 52 511-524
- Hazan, C , & Shaver, P (1990) Love and work An attachment-theoretical perspective *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 270-280
- John, O P (1990) The "Big Five" factor taxonomy Dimensions of personality in the natural language and in questionnaires In L A Pervin (Ed), *Handbook of personality Theory and research* New York The Guilford Press
- Kirkpatrick, L.A., & Shaver, P R. (1992) An Attachment-theoretical approach to romantic love and Religious Belief *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18, 266-275
- Kobak, R R , & Sceery, A (1988) Attachment in late adolescence Working models, affect regulation and representation of self and others *Child Development*, 59, 135-146
- Kohnstamm, G A (1992) Ontwikkeling in de persoonlijkheidspsychologie de opkomst van de Big Five *Pedagogische Studieen*, 69, 3-11
- Lamb, M E , & Easterbrooks, M A (1981) Individual differences in parental sensitivity Origins, Components, and Consequences In M E Lamb & L.R. Sherrod (Eds), *Infant social cognition Empirical and theoretical considerations* Hillsdale, NJ Erlbaum
- Main, M, & Goldwyn, R (1985) *Adult attachment classification and rating system* Unpublished Manuscript, Department of Psychology, University of California, Berkeley
- Main, M, & Goldwyn, R (1991) *Adult attachment classification and rating system Version 5 0* Unpublished Manuscript, Department of Psychology, University of California, Berkeley
- Main, M Kaplan, N , & Cassidy, J (1985) Security in infancy, childhood and adulthood A move to the level of representation In I Bretherton & E Waters (Eds), *Growing points of attachment Theory & research. Monographs of the society of research in child development*, 50, pp 66-104 Chicago University of Chicago Press
- Main, M , & Solomon, J (1986) Discovery of a new, insecure-disorganized/disoriented attachment pattern In M Yogman & T B Brazelton (Eds), *Affective development in infancy* (pp 95-124) Norwood, NY Ablex Press
- Mayseless, O (1990, July) *Attachment patterns of adults - New findings and a new scale* Paper presented at the Fifth International Conference on Personal Relationships, Oxford, England

- Perns, C, Jacobsson, L., Lindstrom, H, Knorring, L. von, & Perris, H (1980) Development of a new inventory for assessing memories of parental rearing behaviour *Acta Psychiatrica Scandinavica* 61, 265-274
- Riksen-Walraven, J M A (1983) Het belang van de eerste gehechtheidsrelatie *Kind en Adolescent*, 4, 23-44
- Sagi, A, Van IJzendoorn, M H, Scharf, M, Koren-Karie, N, Joels, T, & Mayseless, O (in druk) Stability and discriminant validity of the Adult Attachment Interview: A psychometric study in young Israeli adults *Developmental Psychology*
- Shaver, P R (1993, March) *Where do adult romantic attachment patterns come from?* Paper presented at the biennial meeting of the Society for Research in Child Development, New Orleans
- Shaver, P R., & Brennan (1992) Attachment styles and the "Big Five" personality traits: Their connections with each other and with romantic relationships outcomes *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18, 536-545
- Skinner, E A (1985) Determinants of mother Sensitive and contingent-responsive behavior: The role of childrearing beliefs and socioeconomic status. In I Sigel (Ed), *Parental belief-Systems: the psychological consequences for children* Hillsdale, NJ Erlbaum
- Van IJzendoorn, M H (1992) Intergenerational transmission of parenting: A review of studies in non-clinical population *Developmental Review*, 12, 76-99
- Van IJzendoorn, M H, & Bakermans-Kranenburg, M J (in druk) Intergenerationele overdracht van gehechtheid: De stand van zaken in het psychometrisch, klinisch en pedagogisch onderzoek *Kind & Adolescent*
- Van IJzendoorn M H, Bakermans-Kranenburg, M J, van Busschbach, A, Lambermon, M W E, van Rijsoort, S N, de Ruiter, C, de Wolff, M S, Zwart-Woudstra, H A, & Winkels, M T (1991) *Het Gehechtheidsbiografisch Interview: Nederlandse vertaling en bewerking van het Adult Attachment Interview* Ongepubliceerd Manuscript Leiden Centrum voor Gezinsstudies
- Van IJzendoorn, M H, Bakermans-Kranenburg, M J, de Haas, M A, de Ruiter, C, & Zwart-Woudstra, H A (1993) *Vragenlijst Gehechtheidsstijlen: Nederlandse vertaling en validatie van Hazan & Shaver's Attachment Styles* Ongepubliceerd Manuscript Centrum voor Gezinsstudies, Leiden
- Vaughn, B E, Stevenson-Hinde, J, Waters, E, Kotsaftis, A, Lefever, G B, Shouldice, A, Trudel, M, & Belsky, J (1992) Attachment security and temperament in infancy and early childhood: Some conceptual clarifications *Developmental Psychology*, 28, 463-473

Trefwoorden

Swidoc systematische code: 26.3 Attachment

Swidoc trefwoorden

gehechtheidsfiguren

temperament

gehechtheidsbiografisch interview (GBI)